

«Bananbåten» ("Vegesack")

I boka «Den siste krigsseileren» skriver Jon Michelet om «Bananslaget ved Tananger»

BANANSLAGET VED TANANGER

Vi møtte i begynnelsen av denne boka Ingvald Wahl som rømling i New York, og har siden fulgt ham fra han hadde sitt første møte med havet utenfor Mollafjæra i Hammerfest til han med «Stavangeren» seilte gjennom Kiel-kanalen, omkranset av krigsbegeistrede tyskere, og i Oslo takket ja til en jobb som kullempner om bord. Den episoden som nå følger hadde, hvis dette hadde vært en film om hans liv, kvalifisert som komisk sekvens av stumfilmaktig karakter.

Folk i traktene ved Stavanger opptre i rollene som komedianter. Ute ved Tananger flyter sjøen av grønne bananer, som følge av at en bananbåt har gått på grunn. Gudfryktige og lovlidige rogalendinger glemmer alt de har lært om kristen sed og skikk og lovens bokstav. De kaster seg hemningsløst ut i røveriet av drivende bananer, som slett ikke er deres eiendom. De ror og seiler ut til bananfeltet med alle de båter de har, og slåss med liv og lyst om drivende bananklaser. Det står et helt lite sjøslag om bananer ved Tananger.

Det tyske fruktskipet «Vegesack» avgikk den 20. august fra en havn i Colombia i Sør-Amerika med full last av bananer, 78 000 bananstokker, bestemt for sin hjemmehavn Bremen i Tyskland. «Vegesack» styrte nordover i Atlanteren med kurs for Den engelske kanalen. Da stor-

68

I Oslo ligger «Stavangeren» ved firmaet Banan-Mathiesens kai på Filipstad og er ferdig utlosset. Beskjed kommer om at skipet så fort som mulig må begi seg til Tananger og begynne å berge lasta til havaristen på Midtfjæra. «Stavangeren» kaster loss og setter kursen mot farvannet ved sin hjemby.

Lørdag den 9. september ankrer «Stavangeren» opp i Risåvika like ved havaristen. Fordi det ikke lenger er fare for at kjelene skal eksplodere, har mannskapet bestående av tyskere og noen hollendere gått om bord igjen. Skipets eneste passasjer, fru Steller som er gift med førstestyrerens sønn, er blitt innkvartert på restaurant «Hummeren» i Tananger. Om bord i «Vegesack», som ikke lenger kaller seg «Birte», leder kaptein Potyka – som midt under en begynnende verdenskrig har rent seg så sørgelig og uheroisk på grunn – arbeidet med å berge det som berges kan. Bananer i lange baner losses om bord i lektere og skøyter og bringes til «Stavangeren», og lørdag blir til søndag.

Wahl skriver:

Det ble noen minnerike dager i Tanangers historie, og i sær var det livlig utover denne søndagen, for da var alle fri fra vanlig arbeide og i det strålende høstværet deltok alt og alle som kunne kripe og gå i bergningsarbeidet. Det var rene, gode gammeldagse vrakplyndringa hvor hver og en berget for egen regning og til eget hus. Folk kom fra nær og fjern for å sikre seg sin skjerv av denne uventede form for høstaving, og det måtte de gjerne gjøre, for å få berget alt på en ordinær måte lot seg ikke gjøre.

Arbeiderpartiets avis i Stavanger, «1. mai», skriver mandag den 11. september 1939: «Lossingen av den grunnstøtte tyskeren ved Tananger foregår for harde livet. Det

70

Göteborg, kom andrestyrer opp på brua for å løse av førstestyrer. I det førstestyrer er på vei ned av brua snur han seg og sier: «Du, annenstyrer, det er ei historisk last vi nu har inne, for det må vel være første gang i historien at Norge eksporterer bananer til utlandet.»

I Göteborg mønstret Wahl og hele mannskapet av. Eller rettere sagt; de ble mønstret av. For «Stavangeren» var plutselig blitt solgt til svenske kjøpere.

En mann hadde stått om bord i den gamle skuta i 17 år. Han spurte pent skipperen om han ikke kunne få seile videre med skipet under svensk flagg.

«Nei,» sa skipperen. «Du får pakke fillesekken og gå i land, du som alle oss andre. Svenskene har kjøpt skuta og ikke folket om bord.»

Det var Sven Saléns rederi i Stockholm som i september 1939 kjøpte «Stavangeren», og døpte skipet om til «Jamaica». Under det svenske flagget seilte «Jamaica» gjennom verdenskrigen. I 1952 bar det ut på siste reis, til Belgia for opphogging.

krigen var et faktum den 3. september 1939, visste tyskerne at et av de første tiltakene britene og franskmennene ville ta var å blokkere Den engelske kanalen. «Vegesack» fikk ordre om å styre nordover til farvannet mellom Færøyene og Island, og derfra sette kursen mot det nøytrale Norge for å seile gjennom norsk farvann til Skagerak og deretter ta seg hjem til Tyskland.

Skuta kom opp under land ved Skomvær fyr ytterst i Lofoten. Da het den ikke lenger «Vegesack» av Bremen, men «Birte» av Vejle. Omhyggelig hadde tyskerne skrapt bort og malt over det opprinnelige navnet, skrevet «Birte» på skutesida og malt store danske flagg på lukepresenningene. Skipets lanterneføring var endret slik at det nattestid ikke ville se ut som den moderne 6500-tonneren det virkelig var, men som en liten Nordsjø-traver på et par hundre tonn.

«Birte», alias «Vegesack», fikk norsk los om bord og stevnet sørover langs norskekysten. Det innløp telegram fra rederiet Union i Bremen, som gratulerte kaptein Potyka og hans besetning på 63 med vellykket blokadebryting. Verken rederiet eller kapteinen hadde tatt det skumle skjæret Midtfjæra mellom Rott og Tananger med i beregningen. Om kvelden den 7. september kl. 21.30 tok den norske losen feil av Kolnesholmen lykt og Feisteinen fyr. Dermed rente den forkledte tyskeren seg med full fart, 14 knop, rett opp på undervannsskjæret Midtfjæra.

Grunnstøtingen skjedde med slikt bulder og brak at folk i Tananger trodde det dreide seg om kanonskudd og at det var brutt ut krigshandlinger rett utenfor stuedørene deres. Skipet fikk en flenge i bunnen fra forut til midtskips. Hovedmotoren om bord var en oljefyrt dampmaskin. Av frykt for at dampkjelene skulle eksplodere, gikk mannskapet i livbåtene og rodde vekk fra havaristen.

69

arbeides på skift dag og natt. En frykter nemlig at båten vil brette over. I natt ble det således konstatert at den var begynt å brette bak skorsteinen. Det ser ut til at det er en mengde som deltar frivillig i lossingen. Iallfall fortelles det i Tananger at alle mann som passerer derute bærer bananer.»

I avisa som bærer det samme navnet som båten Wahl står om bord i, «Stavangeren», skriver signaturen Petit om sin reportasjetur til Tananger: «Det kom lange karavaner av folk på sykkel med kasser og sekker bakpå, ektepar bar bananbunter mellom seg på vei til bussen, småunger hadde lommene fulle. Alt var grønne bananer som ble båret hjem i håp om at de engang skulle modne. Om vinteren er det sild. Nå er det bananer. Og med en merkelig tilpasningevne er alt og alle i Tananger gått inn i samme rollen som et lite strandsted i Vest-India, og folk synger med mild humor en gammel slager: Yes, we have no bananas, we have no bananas today ...»

Wahl og de andre om bord i D/S «Stavangeren» har greie på modning av bananer, og går inn i rollen som banankonsulenter som kan forklare lokalbefolkningen hvordan de grønne sydfruktene skal håndteres så de blir gule og modne.

Med 15 000 bergede bananstokker om bord letter «Stavangeren» anker og setter kursen trygt forbi Midtfjæra, med Göteborg som bestemmelsested. Tyskerne om bord i vraket av «Vegesack» vinker og roper «gute Reise!».

Wahl skriver:

Om ettermiddagen passerte vi Listlandet hvor en tysk 10 000-tonner hadde rent seg hardt på land, så det så ut til at bergningsbåter og skipsopphuggingskompanier gikk en glanstid i møte. Da vi i vaktskiftet om kvelden passerte Ryvingen fyr og kursen ble satt for Vinga fyr ved

71